

Plutarch, *Om Alexanders held eller dygtighed*

Oversat af Christian Thruue Djurslev

Indledning

Dette er en oversættelse af en tale fra Plutarchs *Moralia*, en samling på 78 essays, der behandler mange forskellige emner. Enkelte af disse tekster er panegyriske taler, dvs. lovprisningstaler, hvor retorikkens virkemidler og fremstillingen betyder mere end indholdet. *Om Alexanders held eller dygtighed* er netop sådan en tale. I talen her diskuterer Plutarch, om Alexander den Stores bedrifter skyldtes held, eller om manden selv skal krediteres for dem.

I begyndelsen af talen hævdes det, at Tyche, den græske gudinde for heldet, har hjulpet Alexander med hans erobringstogt mod Persien. Indledningen henviser til en tale som Tyche har holdt mod Alexander, men om Plutarch har skrevet sådan en, eller om det er en retorisk påstand, vides ikke med sikkerhed. Men denne grove anklage skal Plutarch forsvare Alexander mod. Plutarch fungerer som advokat for Alexander, og han påviser, at Alexander selv var ansvarlig for sine bedrifter. Det gør han ved at give eksempler på Alexanders egenskaber, og ved at opveje Alexanders beslutninger, vovemod og påklædning med filosofernes. For det er filosoferne, der i højest grad besidder *dygtighed*,¹ ifølge Plutarch.

Lucius Mestrius Plutarchus (46 - 127 e.Kr.) var en romersk borger i den græske provins Achaia. Han kom fra byen Chaironeia i Boiotien. Han var en ekstremt produktiv forfatter med hele 227 værker og var mest berømt for sine dobbeltbiografier om græske berømtheder over for de romerske aristokrater. Udover sin store produktion af værker fungerede han også som præst ved Apollons orakel i Delfi. Derudover har Plutarch også undervist, og denne retoriske tale er nok blevet til i forbindelse med hans undervisning.² På græsk kaldes en skriveøvelse som denne for en *progymnasma* – ‘for-øvelse’: En øvelse, hvor man får udstukket en påstand og derefter skal argumentere for eller imod. Øvelsen skal træne den studerende i at skrive argumenter og taler.

1. Det græske ord er *arete*.

2. Babbitt 1936, indledningen til hans oversættelse.

En kommentar til oversættelsen

Rækkefølgen af essays i Plutarchs *Moralia* er udarbejdet i 1570 af Xylander.³ Rækkefølgen af de forskellige essays er interessant, fordi Plutarch flere gange i *Om Alexanders held eller dygtighed* benytter passager, der genfindes andre steder i *Moralia*, ofte med ændringer. I de essays, der kommer før talen om Alexander, har han samlet en lang række udtalelser af kendte personer, og man kunne forestille sig, at han havde samlet eller skabt dette materiale, hvorefter han så blandt andet udarbejdede denne tale om Alexander.

Denne tale er den første af to taler, og den slutter ret så abrupt, fordi der er to lakuner i slutningen, dvs. huller i teksten. *Jeg*'et, der indimellem deltager, er Plutarch selv. Han taler flere gange til en person, *du*, som er læseren eller tilhøreren. Desuden er Plutarch glad for at citere Homer og for at tale gennem talens hovedperson, Alexander.

{ } henviser til kapitlerne i den græske tekst, og jeg har brugt W. Nachstädts, W. Sievekings og J. B. Ticheners Teubner-udgave fra 1935. Desuden har jeg benyttet i D. Wyttenbachs tekstudgave fra 1805, Bernardakis' fra 1889, Fraziers og Froidefonds fra 1990 samt Loeb-udgaven fra 1936. Afvigelser fra Teubner-udgaven kan findes i afsnittet 'Tekstkritik' efter oversættelsen. De indsatte overskrifter optræder ikke i den græske tekst, men er ment som en forklarende og strukturerende hjælp. Homercitaterne bringes alle i Otto Steen Dues oversættelse.

Om Alexanders held eller dygtighed er ikke en særligt kommenteret tale, men i *Alexander – A Commentary* af J. R. Hamilton⁴ findes et kort referat, en kort introduktion til talerne, og en redegørelse for Plutarchs evner som retoriker.⁵

3. Guilielmus Xylander, tysk lærer (1532 – 1576). Han har bl.a. oversat Plutarch til latin.

4. Hamilton 1969.

5. Jeg vil gerne sige tak til Niels G. Sørensen, Peter B. Hansen, Signe Søborg, Bent Christensen, Adam Schwartz og ikke mindst Gorm Tortzen, som satte mig i gang med projektet.

Om Alexanders held eller dygtighed

Første tale

{326 D} Dette er Tyches anklage: Hun hævder, at hun alene står for Alexanders bedrifter. Men man må nødvendigvis argumentere imod dette på vegne af filosofien, eller måske snarere på Alexanders vegne, da han kunne blive utilfreds og vred, hvis nogen nu mente, at han havde fået sit herredømme fra Tyche helt gratis {326E} – et herredømme, som han købte dyrt og betalte med blod og med det ene sår efter det andet:

*... i så mangen en nat han lå vågen og søvnløs
efter at have tilbragt blodige dage fra morgen til aften i kamp⁶*

Han drog ud mod uovervindelige hære, utallige folkeslag, over floder der ikke kunne krydses, stejle klipper der var højere end en bue kan skyde, og til hjælp havde han kun god vejledning, tålmodighed, mandsmod og besindighed.

Alexanders forsvarstale

{326F} Jeg tror, at han ville sige til Tyche, såfremt hun satte sit eget navn på hans bedrifter: "Sig ikke, at mit heltemod er uægte, og tag heller ikke mit ry fra mig! Dareios⁷ var dit værk! Du gjorde en mand, der var slave og kongens budbringer, til storkonge over perserne. Og ligesådan med Sardanapalos,⁸ manden på hvis hoved du satte det kongelige diadem, selvom han til daglig kartede uld til purpurfarvet tøj. Jeg derimod kunne rejse fra Arbela⁹ til Susa, og efter Kilikien¹⁰ åbnedes Ægyptens vidder for mig, og slaget ved Granikos åbnede vejen til Kilikien¹¹ – floden Granikos krydsede jeg ved at gå på ligene af Mithridates og Spithridates.¹²

6. En omskrivning af *Iliaden* 9.325–326.

7. Dareios III, persisk storkonge (336 – 331 f.Kr.).

8. Mytisk medisk konge (Medien blev erobret af perserne).

9. I året 331 f.Kr. Plutarch henviser til den strækning, Alexander kunne rejse uden problemer, efter at han havde vundet slaget ved Gaugamela.

10. I året 333 f.Kr. I nutidens Sydøsttyrkiets.

11. I året 334 f.Kr. Plutarch nævner disse i omvendt historisk rækkefølge.

12. Begge er persiske satraper (guvernører).

Pynt dig selv, Tyche, og før dig frem over for regenter der aldrig er blevet sårede eller har blødt. {327} For disse konger er de heldige, for eksempel Ochos og Artaxerxes,¹³ som du satte på Kyros¹⁴ trone lige fra fødslen af. Min krop bærer mange spor efter din modvilje – fra situationer hvor du kæmpede imod mig frem for at hjælpe mig. Først blev jeg ramt af en sten i hovedet hos illyrerne, dernæst af en kølle i nakken. Ved Granikos fik mit hoved et snit af en persisk daggert, og ved Issos mit lår af et sværd. Ved Gaza blev jeg ramt i anklen af en pil, og jeg faldt tungt ned fra hesten da min skulder blev revet af led.¹⁵ {327B} Hos marakanderne blev mit skinneben kløvet af en pil. Sidenhen ventede mig sår, som inderne og vilde dyr tilføjede mig.¹⁶ Hos aspaserne blev jeg ramt i skulderen af en pil, hos gandrerne i låret. Hos mallerne slog en pil ned i mit bryst, og spidsen borede sig dybt ind. Jeg fik et slag over nakken med en kølle, da stormstigerne, som vi havde placeret ved murene, brød sammen. Det var mig Tyche modarbejdede, og hun viste ikke de strålende angribere sin gunst, men derimod de ligegyldige orientalerne i denne situation. Hvis Ptolemaios¹⁷ ikke havde holdt sit skjold over mig, eller Limnaios ikke var faldet foran mig, mens han beskyttede mig (han blev ramt af utallige pile og spyd), eller mine landsmænd ikke havde revet muren ned med mod og styrke, så var det givet, at dette barbariske og ukendte område ville være blevet mit gravsted.”

Flere angreb på Alexander

{327C} Der var også strabadserne på selve ekspeditionen, for eksempel storme, tørke, dybe floder, tinder så høje at fugle ikke kunne nå derop, synet af overnaturlige væsner, uciviliserede menneskers livsførelse, omvæltninger af styreformere og konstant forræderi. Endvidere var der også problemer før ekspeditionen: Hellas gispede efter vejret ovenpå Filips¹⁸ krige, og Theben, der havde genrejst sig, børstede støvet af våbnene fra slaget ved Chaironeia,¹⁹ mens Athen rakte hænderne frem for at alliere sig med dem. Oprøret ulmede i Makedonien, hvor de vendte blikket mod Amyntas²⁰ og dernæst Aeropos²¹ børn for hjælp. {327D} Illyrerne

13. Begge var perserkonger, som var født ind i en guddommelig slægt.

14. Kyros II (ca. 576 – 529 f.Kr.).

15. Alle tekstudgaver, på nær Wyttenbachs, mener at der her er en lakune.

16. Se Tekstkritik, nedf. s. 16.

17. En af Alexanders generaler. Sidenhen grundlægger af det ptolemæiske styre i Egypten.

18. Filip II. Alexanders far. Filip var leder af Det Korinthiske Forbund og havde en del problemer med at få underlagt sig samtlige græske bystater. Athen og Theben var de væsentligste af Filips modstandere.

19. I året 338 f.Kr., hvor de blev slået af Filip.

20. Slægtning til Alexander. Alexander fik ham dræbt.

21. En anden aristokratisk families børn.

gjorde oprør, og skytherne truede deres naboer som lå i interne stridigheder.²² Persisk guld strømmede gennem enhver leders hænder, så blandt andet Peloponnes vågnede op til dåd. Derimod var Filips skatkamre tømt for penge, og man skyldte 200 talenter væk²³ (sådan som Onesikritos anfører). I så stor en fattigdom, og i en verden hvor politisk kaos herskede, dér vovede én ung mand, som netop var blevet voksen, at have håb om at nå til Babylon og Susa – ja, snarere havde han jo nok planer om at blive hersker over alle mennesker, selvom han kun kunne sætte sin lid til – tro det eller ej – 30.000 fodfolk og 4.000 ryttere. For det var antallet af dem han drog ud med, ifølge Aristoboulos. {327E} Dog sætter kong Ptolemaios deres antal til 30.000 fodfolk og 5.000 ryttere, og Anaximenes sætter det til 43.000 fodfolk og 5.500 ryttere. Tyches forberedte midler til Alexanders hær var på fyrstelige²⁴ 70 talenter, ifølge Aristoboulos. Derimod anfører Douris, at der kun var forsyninger nok til 30 dage.

Alexanders filosofiske evner

Var Alexander tankeløs og dumdrigtig, når han stræbte efter så stort et herredømme med så få ressourcer? Slet ikke! For hvem har ledt sin hær ud med større eller smukkere udstyr: storsind, kløgt, besindighed, og mandsmod – de evner, som filosofien gav ham med på ekspeditionen? {327F} Ja, han drog imod Persien med den udrustning, han havde fra sin lærer Aristoteles,²⁵ og den var større end den, han havde fra sin far, Filip.

Vi stoler på dem, som skriver, at Alexander engang sagde, at *Iliaden* og *Odyseen* fulgte ham som fører på felttoget – vi værdsætter jo Homer. Vi ville jo grine af en person, hvis han foreslog, at *Iliaden* og *Odyseen* fulgte Alexander som et pusterum fra strabadserne og hyggelig fritidslæsning, {328} og at Alexanders sande fører var filosofisk - altså afhandlinger om frygtløshed, mod, besindighed og storsind. Men det er jo klart, at han ikke skrev om syllogismer eller aksiomer. Han kunne heller ikke deltage i peripatetisk²⁶ filosofi i Lykeion eller fremsætte teser i Akademiet. Folk, der opfatter filosofi som teori og ikke handling, definerer

22. Naboer er Makedonien.

23. 1 talent = ca. 26 kg. sølv.

24. Plutarch må her være ironisk.

25. 384 – 322 f.Kr. En meget kendt græsk filosof og Alexanders ungdomslærer.

26. Den peripatetiske filosofi er den aristoteliske filosofi, som blev grundlagt af Aristoteles.

den nemlig ved sådanne handlinger.²⁷ Dog skrev hverken Pythagoras, Sokrates, Arkesilaos²⁸ eller Karneades²⁹ noget som helst – og de er de mest fremtrædende filosoffer! Disse mænd var ikke til stadighed optaget af så store krige, {328B} de spredte heller ikke civilisation blandt orientalske konger, de grundlagde ikke hellenske byer blandt vilde folkeslag og de underviste heller ikke i lov og fred hos lovløse og ukendte stammer, mens de rejste rundt der; nej, på trods af at de havde fritid, overlod de det at skrive til sofisterne. Så hvordan kan man være sikker på at de filosoferede? Enten ud fra deres udtalelser, deres levevis eller deres undervisning, naturligvis.

Alexanders gerninger som filosof

Alexander skal også bedømmes på disse betingelser! For da vil man se – både ud fra hans udtalelser, hans handlinger og hans opdragelse af menneskeheden – at han var filosof. Hvis du ønsker, kan vi undersøge det mest overraskende faktum ved at sætte Alexanders elever over for Platons og Sokrates'. De underviste begge begavede og græksprogede elever – hvis ikke eleverne kunne andet, kunne de i hvert fald forstå græsk. {328C} På trods af det overtalte de kun få til at blive deres elever. Typer som Kritias, Alkibiades og Kleitofon,³⁰ der alle kunne spytte deres lærdom ud som en hest spytter sit bidsel ud,³¹ blev ledt på andre veje end filosofiens.

Hvis du så ser nærmere på Alexanders undervisning, så lærte han hyrkanerne at gifte sig, han underviste arachosierne i at dyrke jorden, han overtalte sogdierne til at passe på deres forældre frem for at slå dem ihjel, og perserne til at ære deres mødre frem for at gifte sig med dem. Du forunderlige filosofi – det er din skyld, at inderne gør knæfald for græske guder, og at skytherne begraver deres døde frem for at spise dem. Vi beundrer Karneades' evne, {328D}

27. Meningen er, at Alexander ikke havde mulighed for konstant at læse eller deltage i filosofiske samtaler, men derimod rustede sig med Homer. Plutarch vil gerne frem til, at på trods af, at Alexander ikke havde muligheder for teoretisk filosofi, så kunne han sagtens måle sig med de bedste filosoffer, når det kom til praktisk filosofi. I Plutarchs samtid var det den almindelige opfattelse blandt filosoffer, at filosofi skulle være praktisk og konkret.

28. Arkesilaos (316 – 242 f.Kr.), græsk filosof. Han ændrede den platoniske skoles filosofi som leder af Akademiet.

29. Karneades fra Kyrene (ca. 215 – ca. 129 f.Kr.), græsk filosof. Fra ca. 160 f.Kr. ledte han Akademiet.

30. Gode eksempler på personer, der havde samtaler med Sokrates, men senere blev ledt ind i det politiske liv frem for det filosofiske. Både for Kritias og Alkibiades gik det dårligt rent politisk, og Kleitofon fik nok af Sokrates og stak af.

31. Metaforen må hentyde til at hesten altid har lyst til at spytte bidslet ud.

der fik Kleitomachos³² (som tidligere hed Hasdrubal og var af karthagisk afstamning) til at bruge græske skikke. Vi beundrer indstillingen hos Zenon,³³ som overtalte Diogenes fra Babylon til at blive filosof. Men mens Alexander civiliserede Asien, så blev Homer læst *af alle*, og persernes, susianernes og gedrosiernes³⁴ børn sang Euripides' og Sofokles' tragedier.

Da Sokrates blev anklaget af athenske sykofanter³⁵ for at indføre fremmede guder, tabte han sin sag, men Alexander bevirkede, at baktrierne og kaukaserne gjorde knæfald for hellenske guder. {328E} Platon forfattede én fælles forfatning, men kunne ikke overtale nogen til at anvende den på grund af dens strenghed. Alexander grundlagde over 70 byer blandt de orientalske stammer, han fordelte hellenske administratorer ud over Asien – og således overvandt han den vilde og dyriske livsførelse. Vi er ikke mange mennesker, der læser Platons *Love*, men titusinder af mennesker levede og lever stadig efter Alexanders love. De mennesker, der blev besejret, er lykkeligere end dem som undslap Alexander. Der var nogle folkeslag, der ikke blev stoppet i deres ulykkelige livsførelse, mens sejrherren Alexander tvang andre til at blive lykkelige. {328F} Det er ligesom en udtalelse af Themistokles. Han var i eksil og havde fået store gaver af perserkongen – han fik tre skattepligtige byer, hvoraf den ene sørgede for hans korn, den anden for hans vin og den tredje for hans kød – og på det tidspunkt sagde han:

*Kære børn, vi ville være fortabte nu, hvis ikke vi var fortabte før!*³⁶

Det er endnu mere korrekt at sige om dem, som Alexander besejrede, at de ikke var blevet civiliserede, hvis ikke de var blevet besejret. Ægypten ville ikke have sit Alexandria, Mesopotamien sit Seleukia og heller ikke Sogdien sit Profetasia, Indien sit Bukefalia, og Kaukasos ville ikke have en hellensk by som nabo – {329} ved grundlæggelsen af disse byer fik han udryddet deres barbari, og han ændrede deres ringere liv ved sit eget gode eksempel. Så når nu filosoferne priser det højest at kultivere og tilpasse vores uslebne og uopdragne adfærd, og når

32. Kleitomachos fra Karthago (187 – 110 f.Kr.), græsk filosof, leder af Akademiet efter Karneades.

33. Zenon fra Kition (335 – 264 f.Kr.), var en kypriotisk filosof, som grundlagde stoicismen.

34. Ørkenland i det nuværende Pakistan.

35. Folk der afpresser andre på uretfærdig vis.

36. Hvis ikke Themistokles (hhv. Alexanders undersætter) havde lidt nederlag i første omgang, ville de ikke nyde godt af Perserkongens gavmildhed (hhv. Alexanders oplyste styre nu), og dermed for alvor være fortabte. Udtalelsen kan desuden findes i *Regum et imperatorum apophthegmata*, hvor den tillægges Themistokles.

Alexander tydeligvis har ændret myriader af folks vilde natur, så kan man med rette mene, at han er den største filosof!

Zenon, grundlæggeren af den stoiske filosofi, har skrevet et meget beundret værk med titlen *Staten*. Dets vigtigste pointe er: "For at vi ikke skal leve hver for sig i byer og samfund adskilt af hver deres lov, {329B} men opfatte alle mennesker som medborgere, skal der være et fælles liv og en herskende orden – ligesom flokken der deler marken og ernærer sig ved at spise sammen."³⁷ Dette skrev Zenon – ligesom en drøm eller en vision skabte han den filosofiske lov og stat, men Alexander gjorde ord til handling. For Alexander gjorde ikke sådan som Aristoteles rådede ham til: At lede hellenerne som general, men være hersker for orientalerne, at regne hellenerne for sine venner og landsmænd, men behandle orientalerne som dyr eller umælende væsner – for hvis han havde fulgt det råd, ville han have tilføjet sit rige {329C} utallige sår i form af krige, eksildomme og forræderiske kup.

Alexanders sande mål og udseende

Nej, han mente tværtimod, at han var udsendt fra guderne som en fælles fører og fredsstifter for alle – ligegyldigt om han samlede dem med fornuft eller tvang dem med våben, førte han dem sammen fra alle verdenshjørner. Ligesom i en kærlighedskratér³⁸ blandede han deres liv, skikke, giftermål og livsførelse – ja, han pålagde sågar alle, at regne hele verden for deres fædreland, hans lejr for deres tilflugtssted og fæstning, gode mænd for landsmænd og slette folk for fremmede.

Forskellen på hellener og orientaler drejede sig ikke om kappen, skjoldet, kortsværdet eller kaftaen,³⁹ {329D} men om den hellenske godhed⁴⁰ og den orientalske slethed. De skulle opfatte tøj, måltider og giftermål, kort sagt, deres levevis som alles eje – eftersom alle mennesker blev blandet sammen af blodets bånd og de fælles børn.

Da Demaratos fra Korinth (en af Filips venner) så Alexander i Susa, blev han meget glad og græd, mens han udbrød: "Alle de hellenere, der tidligere er døde i krigen, er gået glip af en stor glæde, fordi de ikke kommer til at se Alexander sidde på Dareios' trone." Jeg ville slet ikke være jaloux på de personer, der så Alexander på tronen {329E}, for det var jo Tyches

37. Heri ligger et retorisk ordspil. Det græske ord *nomos* kan betyde både græseng og lov.

38. En *krater* er en beholder hvori man normalt blander vin og vand op med hinanden. Græsk: *krateri filotesioi*.

39. En trøje med ærmer. Desuden er ordene for 'kappe' og 'skjold' græske, hvorimod gloserne for 'kortsværd' og 'kafta' er fremmedord.

40. Græsk: *arete*.

værk, og et fællestræk for alle mulige konger.⁴¹ Men jeg ville godt have været tilskuer til det smukke og hellige brudeoptog, hvor han giftede 100 persiske brude bort til 100 makedonske og hellenske brudgomme i et guldklædt telt ved et fælles hjem og bord. Han bar selv krans, og han sang som den første brudehymnen mellem de største og mægtigste slægter (ligesom hvis han sang en venskabssang). {329F} Han var selv en af brudgommene og samtidig også ledsager for alle brudene, som far og hersker forenede han dem i par. Til den lejlighed ville jeg gerne have udbrudt: "Du barbariske Xerxes!⁴² Tankeløst brugte du mange kræfter forgæves på broen over Hellesponten!"⁴³ Kløge konger forener Asien med Europa på denne måde: Hverken med planker, rafter eller med lænker uden sjæl og følelse, men med lovfæstet kærlighed, fornuftige giftermål og ved at forene slægterne ved hjælp af børn.

Alexander var opmærksom på dette faktum, så han foretrak ikke den mediske klædedragt, men den persiske, fordi den var enklere end den mediske. For han så ned på det specielle eller det pompøse i den orientalske klædedragt, {330} fx tiaraen, kaftaen eller bukserne,⁴⁴ og derfor bar han en klædedragt i en blanding af den persiske og makedonske, sådan som Eratosthenes anfører. Som filosof var det i reglen ligegyldigt, hvad han brugte af tøj, men som fælles leder og som en god konge skaffede han sig velvilje hos de besejrede folkeslag gennem en stor respekt for deres klædedragt. Det gjorde han for at de konstant kunne være glade for makedonerne som herskere, og ikke hade dem som fjender.

For omvendt ville det være et uklogt og arrogant træk at beundre en ensfarvet militærkappe, men at være utilfreds med den purpurkantede chiton,⁴⁵ det vil sige at se ned på nogle klæder, {330B} men være ellevild med andre, og ganske, som et fjollet og stædigt barn, hænge fast ved den klædedraget, som hans hjemland, som en anden amme, havde skænket ham fra barnsben af. For de, der går på jagt efter vilde dyr, skifter jo tøj til hjorteskind, og de der jager fugle, klæder sig i chiton med jagtfjer på. Hvis de har rødt tøj på, så vogter de sig for at blive set af tyre, og hvis de har hvide chitoner på, vogter de sig for elefanter (for disse dyr bliver vrede og aggressive af sådanne farver). Ville man anklage en stor konge, der tæmmede og beroligede rebelske og krigeriske folkeslag ligesom hvis de var dyr? {330C} Han

41. Plutarch vil gerne frem til, at kongemagten kan nås på mange måder ved Tyches hjælp – nej, man skal hellere se på Alexanders kulturelle bedrifter.

42. Perserkongen der ledte et stort persisk felttog ind i Hellas i 480 f.Kr.

43. Bosporus.

44. Lange bukser. Sammen med kaftaen danner det persernes normale klædedragt. Bukser var ikke almindelige i Hellas.

45. En militær klædedragt over for en civil.

dæmpede gemytterne ved selv at bruge en klædedragt de kendte, og han indordnede sig efter deres sædvanlige levevis. På den måde rettede han op på deres negative indstilling, og han glattede deres rynkede bryn. Ville de ikke snarere beundre hans visdom, han som ændrede sit udseende, gjorde sig til fører for hele Asien – overvandt deres kroppe med våben, men ledte deres sjæle til sig med sin klædedragt? De beundrer Aristippos (Sokrates' elev); uanset om han bar en slidt kappe eller en fornem milesisk dragt, så beholdt han stadig sin elegance. Man anklager derimod Alexander, fordi han i begyndelsen af sit grandiose forehavende gik i sit fædrelands klædedragt og ikke så ned på de erobrede.

{330D} For Alexander gik ikke gennem Asien som en anden listetyv. Hans plan var ikke at plyndre og hærge landet, som om det var et bytte eller et heldigt rov, han ikke havde drømt om, for eksempel som senere hen, da Hannibal angreb Italien, eller tidligere end det, hvor trererne⁴⁶ angreb Ionien og skytherne Medien. Nej, han ønskede, at alle på Jorden stod under ét banner og én forfatning, og at alle mennesker fremstod som ét folk – det var sådan han ville tegne sit rige. Hvis ikke den guddom som havde sendt Alexanders sjæl ned til os, så hurtigt havde kaldt hans sjæl til sig igen, da ville én lov gælde for alle mennesker, og de ville se imod ét retfærdighedsprincip, som mod ét fælles lys.⁴⁷ Den del af verden, som ikke så Alexander, henligger i mørke.

Opsummering af talen

{330E} Så for det første: Selve ekspeditionens grundtanke viser, at Alexander var en filosof – det var ikke hans plan at opnå luksus og rigdomme til sig selv, men at skabe enighed, fred og fællesskab mellem alle mennesker.

For det andet: Lad os også se på hans udtalelser. Kongers og fyrsters sjæle afsløres af deres udtalelser. En eller anden sofist gav engang Antigonos den ældre en afhandling om retfærdighed. Til det sagde han: “Du er en idiot, hvis du kan tale om retfærdighed, når du har set mig begå overgreb imod andre byer.” {330F} Tyrannen Dionysios⁴⁸ foreskrev, at man snød børn med terningspil, men mænd med eder.⁴⁹ På Sardanapalos⁵⁰ gravsted står skrevet:

Det har jeg stadig: Alt det jeg kunne æde og mine udskejelser.

46. Trererne er et thrakisk folkeslag.

47. Se Tekstkritik, ndf. s. 16.

48. Fra Syrakus på Sicilien.

49. Tillægges også Lysander (*Moralia* 229B4).

50. En mytisk perserkonge.

Hvem ville ikke mene, at disse udtalelser er tegn på den enes lyst til glæder, den andens ugudelighed og på den tredjes uretfærdighed og grådighed? Selv hvis du fjernede diademet, Ammons orakelsvar⁵¹ og den ædle byrd fra Alexanders udtalelser, {331} ville de stadig være som Sokrates', Platons og Pythagoras'.

Så lad os ikke kigge nærmere på det praleri som digterne nedkradsede på Alexanders portrætter og statuer hvor de ikke så på hans mådehold, men hans magt:

*Statuen af bronze,⁵² der stirrer mod Zeus, ligner én der vil sige:
"Jeg har lagt jorden under mig. Behold du bare Olympien, Zeus."⁵³*

Og:

Jeg er Alexander, Zeus' søn.⁵⁴

Den slags smiger disker digterne altså op med, som førnævnt, når de taler om hans held.⁵⁵

Alexanders egne udtalelser

Hvis man vil undersøge Alexanders sande udsagn, må man først gå tilbage til hans unge år. {331B} Han var den rappeste til løb af de unge på sin egen alder, og da hans kammerater opfordrede ham til at deltage i de Olympiske Lege, spurgte han, om det var konger, der konkurrerede. Da vennerne svarede nej, sagde han, at konkurrencen var unfair: Han kunne sejre over almindelig borgere, men de kunne besejre en konge!⁵⁶

Hans far, Filip, havde fået et spyd i låret i krigen mod triballerne, og da han var uden for livsfare, men stadig plaget af halten, sagde Alexander: "Mand dig op, far, og gå stolt frem, så at du ved hvert skridt kan huske på din vundne tapperhed."⁵⁷ Er dette ikke gennemtænkt filosofi {331C} – et udtryk for en filosofisk tankegang som rækker ud over kroppens begrænsninger på grund af en begejstring for smukke gerninger? Og hvordan tror du så, at Alexander ærede sine egne sår? Hvis nu enhver del af kroppen mindede ham om et besejret folkeslag, byers erobringer og konger der overgav sig, ville han jo hverken skjule dem eller gemme

51. Det orakelsvar der siger, at Alexander er Zeus søn.

52. En statue der ligner Alexander.

53. Se *Anth. Pal.* 16.120.

54. Her er en lakune i teksten. Det vides ikke hvor langt citatet har været, eller om der er andre citater her. Se Tekstkritik, ndf. s. 16.

55. Græsk: *Autou ten tychen proseipon.*

56. Samme historie findes i *Moralia* 179D2.

57. Græsk: *arete.*

sårene af vejen, men derimod bære dem indskrevet på sin krop som billeder på sin styrke⁵⁸ og sit mandsmod!

Hvis nu det engang skete under afslappede forhold eller ved et symposium, at Homers heltedigte blev sammenlignet, og hver mand citerede sit yndlingsvers, da ville Alexander af alle vers udvælge dette som sit:

*Både en duelig drot og stærk til at svinge sin lanse.*⁵⁹

{331D} Den ros, som på et tidspunkt var en andens, fik Alexander, og han gjorde den til en rettesnor for sig selv. Han sagde om Homer, at han havde fremstillet Agamemnons mandsmod, og med samme vers varslet sit eget. Da Alexander havde krydset Hellesponten, besøgte han Troja for at forestille sig heltenes gerninger. En af de indfødte lovede at give ham Paris' lyre, hvis han ville have den, men Alexander sagde:

”Nej tak, jeg har ikke brug for den lyre. For jeg er i besiddelse af Achilles' lyre som han brugte, når han slappede af

{331E}

*... og sang om heltes bedrifter.*⁶⁰

Desuden lyder Paris' lyre både ret fimset og kvindagtig i tonen fordi den spiller kærlighedssange.”

Alexanders omgangskreds

Det er nu et træk ved en filosofisk sjæl, at den elsker visdommen, og at den beundrer kloge mænd mest. Dette karaktertræk havde Alexander som ingen anden konge. Hvordan han havde det med Aristoteles, har jeg fortalt. Det er af flere historikere blevet fortalt, at Alexander regnede musikeren Anaxarchos for den bedste af sine venner, at han gav Pyrrhon fra Elis 10.000 guldmønter første gang han mødte ham, at han sendte 50 talenter til Platons ven, Xenokrates, som gave, og at han indsatte Onesikritos, kynikeren Diogenes' elev, som øverstbefalende over flåden.

58. Græsk: *arete*.

59. *Iliaden* 3.179. Sagt om Agamemnon, den øverste leder af achaierne i *Iliaden*.

60. *Iliaden* 9.189.

{331F} Da han stødte på selveste Diogenes i Korinth, blev han forbavset, og var så overrasket over Diogenes' livsførelse og mandens værd, at han ofte sagde, når han kom i tanke om ham: "Hvis ikke jeg var Alexander, ville jeg være Diogenes." Det er det samme som at sige: "Jeg ville beskæftige mig med teori, hvis ikke jeg filosoferede gennem handling." Han sagde ikke: "Hvis ikke jeg var konge, ville jeg være Diogenes" og heller ikke: "Hvis ikke jeg var rig eller en Argeade."⁶¹ {332} For han foretrak ikke heldet frem for visdommen og heller ikke det purpurfarvede stof⁶² og diademet frem for læderpungen og den slidte kappe. Nej! Han sagde: "Hvis ikke jeg var Alexander, ville jeg være Diogenes." Det er det samme som at sige: "Hvis ikke jeg tænkte på at blande orientalsk med hellensk skik, at civilisere hele kontinentet, mens jeg krydsede det, og at opdage det yderste af Jordens og havets grænser, og at placere den makedonske grænse dér ved havet, og at så Hellas ud over landet og indgyde enhver form for retfærdighed og fred til alle, ville det ikke være i orden, at jeg sad og slappede af i luksus, men så skulle jeg i stedet efterstræbe Diogenes' sparsommelighed. Men kære Diogenes, tilgiv mig hvis jeg efterligner Herakles og Perseus. Når jeg går i Dionysos' fodspor, {332B} min guddommelige slægts grundlægger og forfader, er det jo kun fordi jeg ønsker, at sejrende hellenere igen skal danse i Indien, og at de vilde bjergfolk hinsides Kaukasus skal genopleve de bacchiske fester! Det siges, at der findes nogle hellige og selvstændige mænd som er tilhængere af "nøgenhedens filosofi"⁶³ – en levevej hvor de bruger al deres tid på guden, og de er mere sparsommelige end Diogenes da de ikke engang har brug for en læderpung. For de samler ikke et forråd af mad eftersom de altid har den frisk og grøn fra jorden. De drikker vand fra de strømmende floder, og de har nedfaldne blade fra træerne og græsenge til at ligge på. Gennem mig vil disse folkeslag lære Diogenes at kende, og Diogenes vil lære om dem. {332C} Og jeg må nødvendigvis ændre møntfoden og præge den orientalske stat med en hellensk samfundsopfattelse."⁶⁴

61. 'Argeade' er en betegnelse for et medlem af den makedonske kongefamilie.

62. Noget fint materiale over for noget simpelt.

63. Græsk: *gymnetidos sofias*. Mytiske filosoffer i Indien som Alexander efter sigende skulle have talt med.

64. Plutarch citerer her Diogenes (cf. Diog. Laert. 6. 20).

Plutarchs stillingstagen til Alexanders bedrifter

Viser hans gerninger sig så som tilfældigheder, krigens voldsomhed eller den stærkestes ret – eller vidner de om stort mod, stor retfærdighed, besindighed, mildhed med orden og intelligens, og udførte han dem alle med ædruelig og begavet planlægning? Efter lang tids overvejelse er det umuligt for mig at sige om den ene handling skyldes mod, om den anden skyldes næstekærlighed, og den tredje skyldes selvkontrol! Nej, hele hans værk lader til at være en kombination af alle styrker.

{332D} Han bekræfter den stoiske læresætning som siger, at alt hvad den vise mand gør, realiserer han i overenstemmelse med al god handling, og at der tilsyneladende er én evne der spiller hovedrollen i enhver handling, forstærker andre og leder dem til målet.⁶⁵ I lyset af Alexanders bedrifter er det muligt at indse, at det krigeriske er humant, det milde mandigt, rundhåndetheden økonomisk, det aggressive forsonligt, det lidenskabelige kløgtigt, at hans pauser ikke var slendrian, og hans slid ikke var uden behag. Hvem blandede festligheder med krig? Hvem blandede felttog med gilder? Hvem blandede Bacchosfester, giftermål og bryllupssange med belejringer og slagmarker? Hvem gjorde mere skade på sine fjender, eller var venligere mod de ulykkelige? {332E} Hvem var mere hårdfør mod sine modstandere, eller mere retskaffen over for de trængte?

Her falder det mig ind at nævne et udtalelse af Poros.⁶⁶ For da han var blevet ført til Alexander som gidsel, blev han spurgt om, hvordan han skulle behandles: “Fyrsteligt, Alexander”, sagde han. Igen blev han spurgt: “Andre ønsker?”. “Nej tak, for alting ligger i dette ord.” Det falder mig altid ind at bruge betegnelsen ‘filosofisk’ om Alexanders bedrifter, for med dette ord er alting sagt. Han blev forelsket i Roxane,⁶⁷ Oxyathres’ datter, da hun dansede blandt krigsfangerne, men han voldtog hende ikke, men giftede sig med hende. Filosofisk! {332F} Da han så den døende Dareios ligge gennemboret af spyd, ofrede han ikke til guderne eller sang en sejrssang fordi den lange krig endelig var slut, men tog derimod sin kappe af og kastede den over den døde for at skjule den ulykke, som er kongers skæbne.⁶⁸ Filosofisk! Engang da han sad og læste et fortroligt brev fra sin moder, sad Hefaistion ved siden af og læste åbenlyst med. {333} Alexander hindrede ham ikke i det, men førte sin ring til Hefais-

65. Tanken om at mennesket grundlæggende er godt – at der findes er en guddommelig egenskab i hvert menneske – kender vi fra blandt andre Platon.

66. Kongen over Indien. Udsagnet findes også i *Moralia* 181E 31.

67. Den sidste af Alexanders koner. Myrdet 13 år efter Alexanders død.

68. Dareios blev myrdet af sine egne.

tions læber og forseglede dem med en vens tillid.⁶⁹ Filosofisk! For hvis disse handlinger ikke er tegn på filosofi, hvilke er så?

Filosoffens moral

Lad os anføre nogle eksempler fra anerkendte filosoffer. Sokrates holdt sig i skindet, da Alkibiades sov ved siden af ham. Men da Filoxenos, guvernøren over kystbyerne,⁷⁰ skrev, at der i Ionien fandtes en dreng, som overgik alle i skønhed og udseende, og da han spurgte i brevet om han skulle sende drengen til Alexander, svarede Alexander ham fornærmet: “Du er et meget ondt menneske! Hvad ved du om min fortid, siden du vil indsmigre dig hos mig med sådanne fornøjelser?” {333B} Vi beundrer Xenokrates, fordi han ikke tog imod de 50 talenter som Alexander sendte ham som gave. Men skal vi ikke beundre det at give? Eller mener vi ikke, at både den som ikke tager imod, og den som gerne giver, foragter penge? Xenokrates havde ikke brug for sin rigdom på grund af filosofien, og af samme årsag havde Alexander netop brug for den: For at han kunne gøre den slags folk glade ...⁷¹ Hvor ofte har Alexander ikke sagt noget tilsvarende, mens han var i fare for at blive skudt?

Vi mener, at evnen til at dømme rigtigt, er en evne som alle mennesker ejer – for naturen selv driver os til at stræbe efter det gode – men filosoffer adskiller sig fra flertallet {333C} ved at have en formidabel dømmekraft, som er usvækket selv i farefulde situationer. Filosoferne bruger ikke udtryk som: “Det bedste er ét varsel” og “Døden er enden for alle mennesker”, fordi ét kritisk øjeblik i en farefuld situation kan knuse al planlægning, og en forestilling om nært forestående farer kan fordrive al dømmekraft. Ikke nok med at “frygten fordriver hukommelsen” (ifølge Thukydid),⁷² men den fordriver også al vilje, ærekærlighed og spontanitet medmindre filosofien har nået at vikle sine bånd om dem.⁷³

69. Se *Moralia* 180D14.

70. Der menes byerne på Lilleasiens kyst.

71. Et korrupt stykke i teksten. Nogle mener, at det som teksten her referer til, er gået tabt, og derfor giver det ingen mening for os – desværre.

72. Thukydid 2.87.

73. Her er en lakune i teksten. Slutningen kan ikke forstås.

Tekstkritik

Note 16: Her læser jeg Herwerdens rettelse fra *thymon* til *therion*.

Note 47: Rækkefølgen af verber er byttet om af Nachstädt – jvf. Loeb-udgaven.

Note 54: Læsemåden er valgt efter D. Wyttensbachs tekst.

Bibliografi

E. C. Babbitt, *Plutarch's Moralia*. IV. Loeb Classical Library (Cambridge 1936).

G. N. Bernardakis, *Plutarchi Chaironensis Moralia*. II. Teubner (Leipzig 1889).

E. Frazier & C. Foridefond, *Plutarque. Oeuvres Morales*. V. Les Belles Lettres (Paris 1990).

J. R. Hamilton, *Alexander – A Commentary*, Oxford Clarendon Press (Oxford 1969).

W. Nachstädt, W. Sieveking, J. B. Titchener (eds.), *Plutarchi Moralia*. II. Teubner (Leipzig 1935).

D. Wyttensbach, ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΧΑΙΡΩΝΕΩΣ ΤΑ ΗΘΙΚΑ, Oxford Clarendon Press (Oxford 1890 [1805]).